

The Content Analysis of Tabriz Epitaphs

**Ali Reza Gholi Famian¹, Mandana Kolahdouz Mohammadi^{*2},
Mina Kolahdouz Mohammadi³**

Received: 30/01/2021
Accepted: 10/08/2021

* Corresponding Author's E-mail:
manadana.mohamadi@gmail.com

Research background

In ancient times, an ordinary stone or a combination of several stones was placed on top of the burial site to indicate the burial place of the deceased. Due to the population growth and the expansion of cemeteries, the name, surname, date of death, and relatives were engraved on the tombstone to indicate the deceased quickly. Limited studies have addressed the importance of epitaphs and keeping the memory of the deceased alive through linguistic tools. Some dissertations and several Iranian and non-Iranian studies were also found. However, only a handful of linguistic research has been conducted on epitaphs in Iran.

Objectives, questions, methodology

The importance of the present study is due to the reason that epitaphs not only emphasize on the survivors' attitudes toward the deceased and the death itself, but also express the changes in language usage as well

1. Associate Professor of General Linguistics, Payam Nour University, Tehran, Iran
<https://orcid.org/0000-0003-4706-3378>

2. Ph.D. in Linguistics, Science and Research Branch, Islamic Azad University Tehran, Iran
(Corresponding author)
<https://orcid.org/0000-0003-1555-5634>

3. M.A. in Linguistics, Islamic Azad University of Ahar, Ahar, Iran
<https://orcid.org/0000-0001-9794-0469>

as the attitudes towards death; therefore, the present article seeks to find answers to the following questions:

- What linguistic information do Tabriz epitaphs contain?
- What macro and micro tools have been used in epitaphs?
- How is the identity of the deceased represented in epitaphs?
- Given the prevalence of corona disease over the past year, what has changed in epitaphs?

The present study was a field research in terms of method and obtaining the required data. The data (date of death 1941 to 2020) were collected and then analyzed with a focus on the legibility of epitaphs. Library and internet methods were used to collect the research background. After photographing 915 epitaphs located in the four graveyards of Tabriz (Sattar Khan, Malek, Maralan, and Wadi Rahmat), the authors classified the inscriptions based on content analysis. They examined them based on macro and micro tools. The macro tools are related to society, history, and ideology (Aghagolzadeh, 2007, p.18).

Discussion

Initially, the collected data, in terms of linguistic content (915), were divided into four groups: epitaphs without poetry (221), Persian epitaphs (470), Turkish epitaphs (9), and Persian-Turkish epitaphs (215). The highest frequency was assigned to all Persian epitaphs (51.36%) and the lowest frequency was assigned to Turkish epitaphs (0.98%). The macro-level content analysis included identity, moral message, and cause of death. The inscriptions contain various types of identity, including the identity of the deceased, his relatives, occupational, religious, and cultural identity.

The highest frequency of the deceased's role in the family was related to the women's role and subdivisions in Persian (40.14%). The lowest frequency was associated with the secondary role (0.45%). On

the other hand, the highest frequency of the deceased's role in the family in Turkish (5.04%) again was assigned to the women's role (*Anna*) and the lowest frequency to the men's role (4.95%), in which, as mentioned in the research background, women's identity depends on the identity of men in the family (Clark, Johnson & Mathews, 2020). The highest frequency of job statements belonged to Persian epitaphs (90.47%), and the lowest frequency belonged to Turkish epitaphs (9.52%).

The authors also analyzed the content of the newly buried deceased in Wadi Rahmat, but there was no mention of death due to illness (Corona). In the pre-Corona epitaphs, one case of death due to cardiac arrest was available. At the micro-level, the manuscripts were examined in terms of time, metaphor, lexical synonyms & antonyms, lexical and group ambiguity, omission and substitution, euphemism, and exaggeration.

In some epitaphs, the metaphor was used twice or more to convey concepts such as death, sorrow and pain, and leaving this earthly world. The concept of death and separation has been conceptualized in the form of an unpleasant taste, thereby making the abstract and intangible concept of death tangible. Wherever there is a natural language corpus, antonyms are inevitable, and in examining the antonyms in a natural language text, one should consider both the lexical considerations and the semantic criteria (Kolahdouz et al., 2019). Although there is a clear contrast between death and life in the epitaphs through the date of birth and death, antonym pairs are also observed in the mourning poems. Lexical ambiguity, phrasal and lexical ambiguity of specific names are also observed.

Conclusion

The results showed that Tabriz epitaphs represent macro concepts such as identity and its subsets, including personal, occupational,

kinship, cultural, and religious identities. This finding is in line with other studies such as Mytum (1994), McGeer (2008), and Vajta (2017, 2020), which referred to such themes in epitaphs. Regarding the language used in Tabriz epitaphs, the obtained results were in line with the findings of Zandi et al. (2011) about Tehran and Ardabil autographs and Reza Gholi Famian and Kolahdooz (2016) which focused on the linguistic patterns used in Tabriz shopping centers, because in both of these studies, the Turkish language had lesser presence. According to the present study's findings, families are cautious in choosing the text of the epitaphs and refrain from mentioning the type of illness in the inscription to commemorate the death of their beloved one and leave a lasting impression.

References

- Aghagolzadeh, F. (2007). Critical discourse analysis and literature. *Literary Research*, 1(1), 17-27.
- Clark A., Johnson A., & Mathews D. (2020) The gendered language of gravestones: a comparative study of central and northern Appalachian cemeteries. In S. Brunn, R. Kehrein (eds), *Handbook of the Changing World Language Map*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-02438-3_20
- Kolahdooz Mohammadi, M., Reza Gholi Famian, A., Aghagolzadeh, F., & Afrashi, A. (2019). Syntactic frameworks and discourse functions of lexical antonymy in Persian language. *Language Research*, 11(30), 149-177.
- McGeer, E. (2015). Time but the impression deeper makes approaches to Canadian epitaphs of the Great War. *Canadian Military History*, 22(2), Article 3.
- Mytum, H. (1994). Language as symbol in churchyard monuments: the use of Welsh in nineteenth- and twentieth-century Pembrokeshire, *World Archaeology*, 26, 252-267.

Culture and Folk Literature

E-ISSN: 2423-7000

Vol. 9, No. 40

September – October & November 2021

Research Article

-
- Reza Gholi Famian, A., & KolaHDouz Mohammadi, M. (2016). The study of linguistic patterns in shop signs of Tabriz. *Journal of Cultural Studies - Communication*, 17(33), 109-125.
- Vajta, K. (2017). Gravestones speak – but in which language? Epitaphs as mirrors of language shifts and identities in Alsace, *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, DOI: 10.1080/01434632.2017.1321652
- Vajta, K. (2020). Identity beyond death: messages and meanings in Alsatian cemeteries, *Mortality*, DOI: 10.1080/13576275.2020.1715360.
- Zandi, B., Samaei, S., & Shahbazi, M. (2011). A linguistic study of bumper stickers in Tehran and Ardabil. *Journal of Iran Cultural Research*, 4(4), 185-206.

دوماهنامه فرهنگ و ادبیات عامه

سال ۹، شماره ۴۰، مهر و آبان ۱۴۰۰

مقاله پژوهشی

DOR: 20.1001.1.23454466.1400.9.40.9.9

تحلیل محتوای گورنوشته‌های شهر تبریز

علی رضاقلی فامیان^۱، ماندانا کلاهدوز محمدی^{۲*}، مینا کلاهدوز محمدی^۳

(دریافت: ۱۳۹۹/۱۱/۱۱ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۵/۱۹)

چکیده

آرامستان‌ها مکان‌هایی تاریخی و فرهنگی هستند که زبان و هویت مردگان را در بافت مشخصی به‌نمایش می‌گذارند. گورنوشته را می‌توان منبع بسیار غنی از اطلاعات زبانی در نظر گرفت که در مطالعات فرهنگی کم‌تر سخنی از آن‌ها به‌میان آمده است. بنابراین، با هدف بررسی درون‌مایه و محتوای گورنوشته در خلال مطالعه‌ای میدانی از ۹۱۵ گورنوشته (فارسی و ترکی) آرامستان‌های تبریز عکس‌برداری شد. سپس با بهره‌گیری از تحلیل محتوا گورنوشته‌ها از منظر ابزارهای خرد و کلان بررسی شدند. به‌دلیل درج نشدن تاریخ تولد در برخی از گورنوشته‌ها تاریخ وفات ۱۳۲۰ تا ۱۳۹۹ مدنظر بود. گرچه در نگاه اول به‌نظر می‌رسد

۱. دانشیار گروه زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه پیام نور، ایران

<https://orcid.org/0000-0003-4706-3378>

۲. دکتری زبان‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران، ایران (نویسنده مسئول)

*manadana.mohamadi@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-1555-5634>

۳. کارشناس ارشد زبان‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهر، ایران.

<https://orcid.org/0000-0001-9794-0469>

گورنوشته‌ها از منظر دارا بودن نام فرد متوفی، تاریخ وفات و تولد محتوایی یکسان دارند، ولی یافته‌های تحقیق حاضر نشان از بهره‌گیری ابزارهای کلان همچون هویت، علت فوت، پیام اخلاقی و ابزارهای خرد برای خلق محتوایی بدیع و منحصر به فرد متوفی دارد. از سوی دیگر یافته‌ها حاکی از حضور کم‌رنگ زبان ترکی در مضامین گورنوشته‌های تبریز است.

واژه‌های کلیدی: گورنوشته، تحلیل گفتمان، آرامستان، تبریز.

۱. مقدمه

نقطه پایان زندگی دنیوی آدمی مرگ است و خاطرات متوفی تنها برای مدتی در اذهان نزدیکان باقی می‌مانند. آنچه پس از گذشت سالیان مدید می‌تواند شرحی مختصر در مورد احوال و جهان‌بینی وی به رهگذران بدهد گورنوشته است. گورنوشته‌ها صرف‌نظر از ابهت یا سادگی‌شان، یادبودی از متوفی هستند و شواهدی عینی از افکار و ارزش‌ها را ارائه می‌دهند که می‌توانند برای مطالعه رخدادهای در زمانی مورد استفاده قرار گیرند (Anderson et al., 2011, p.359). از سوی دیگر اشعار ترحیم بیانگر افکار بازماندگان متوفی هستند، زیرا آنان فرد متوفی را دفن و اغلب از زبان او یا خودشان این اشعار را نقل می‌کنند (Herat, 2014, p.217). آندرسون و دیگران (2011) اظهار می‌کنند که گورنوشته‌ها زمان حال و روزمرگی را برای تفسیر در اختیار نسل‌های آینده می‌گذارند. در زمان‌های قدیم از گذاشتن یک سنگ معمولی یا ترکیبی از چند سنگ بر بالای محل دفن برای بازیابی محل دفن متوفی بهره گرفته می‌شد (تصویر ۱).

تصویر ۱: گذاشتن سنگ معمولی بر بالای محل دفن به منزله نشانه (آرامستان ستارخان تبریز)

Picture 1: Setting large stone pieces over the burial location (Satarkhan graveyard, Tabriz)

اما به مرور به دلیل ازدیاد جمعیت و گسترش وسعت گورستان‌ها به منظور هویت بخشی و پیدا کردن فرد متوفی بر روی سنگ قبر نام، نام خانوادگی، تاریخ فوت و بستگان متوفی حک شد. تصویر ۲ گورنوشته‌ای مربوط به سال ۱۳۳۰ است که در روی آن مشخصات متوفی، نام همسر و تاریخ دقیق فوت وی درج شده است.

تصویر ۲: گورنوشته مربوط به سال ۱۳۳۰ (آرامستان ستارخان تبریز)

Picture 2: Epitaph of year 1951 (Satarkhan graveyard, Tabriz)

آرامستان‌ها چشم‌اندازهای فرهنگی هستند که امکان تجزیه و تحلیل و درک مفاهیم اساسی فرهنگی هر جامعه را فراهم می‌کنند و گورنوشته متنی است که ارزش‌های اجتماعی و اقتصادی دوره‌ای خاص را منعکس می‌کند (Clark, Johnson & Mathews, 2020).

۲. پیشینه تحقیق

مطالعات محدودی به اهمیت گورنوشته‌ها و زنده نگه‌داشتن یاد متوفی از طریق ابزارهای زبانی پرداخته‌اند. به گفته آندرسون و دیگران، گورنوشته‌ها یاد متوفی را جاودانه، داستان زندگی او را بیان و پیام‌های ماندگاری را به اعضای خانواده و رهگذران می‌دهند (2011, p.360). همچنین درمورد ارائه نگرش نسبت به مرگ، دین و اعتقاد به زندگی پس از مرگ سودمند هستند (Warner, 1959). با بررسی پیشینه تحقیق تعداد محدودی پایان‌نامه و مقاله در زمینه گورنوشته یافت شد که در ادامه به آن‌ها اشاره می‌شود.

به عقیده مای توم^۱ (1994, p.260) مزارها تنها بر اندوه شخصی، خانوادگی و یادبودها تأکید نمی‌کنند، بلکه دامنه وسیع‌تری را شامل می‌شوند. او به نقل از جن کینس^۲ (1971) اذعان می‌کند که گورنوشته و بنای یادبود می‌تواند برای توضیح و جاودان ساختن روابط خویشاوندی مورد استفاده قرار گیرد.

کرسپو فرناندز (2007, p.17) درمورد بازتاب اجتماعی به مرگ اذعان می‌دارد در گذشته، خانواده‌ها اغلب پرجمعیت بودند و زمانی که فردی از خانواده فوت می‌کرد اعضای دیگر خانواده در تلاش بودند تا به نوعی ارتباط خود را با فرد متوفی نشان بدهند.

ام‌سی‌گیر^۳ (2008) در بررسی مزار سربازان کانادایی در جنگ جهانی دوم اذعان می‌کند که گورنوشته‌ها با کلمات محدود تأثیر مرگ را بر خانواده و چگونگی رویارویی نسل‌های انسان با مرگ و جست‌وجوی آرامش را نشان می‌دهند. براساس یافته‌های وی مزارهای قرن نوزدهم پای را فراتر از ثبت تاریخ وفات گذاشته و به شرح جزئیات غیرزبانی مهمی چون خصوصیات اخلاقی، بیوگرافی، شغل، چگونگی فوت متوفی می‌پردازند و گوشه‌ای از زندگی او را به نمایش می‌گذارند. مطالعه او به تحلیل زبانی گورنوشته و ارزیابی نوع زبان برای نشان دادن هویت متوفی نمی‌پردازد، بلکه به مطالعه زبان به کار رفته برای گرامی‌داشت متوفی و تأثیر مرگ بر خانواده می‌پردازد.

سعیدی^۴ (2015) در مطالعه خویش به بررسی گورنوشته‌های زیمباوه در آفریقا پرداخت. به عقیده وی با گذشت زمان نشانه‌های فرهنگی موجود در گورنوشته‌ها در حال از بین رفتن هستند و بایستی توجه دوچندان به این موضوع بشود، چراکه این نوشته‌ها به منزله میراث ملموس پلی ارتباطی میان دنیای زندگان و مردگان هستند و پیام اخلاقی و بیوگرافی مختصری از متوفی را به رهگذران منتقل می‌کنند.

واجیتا^۵ (2017) از مجموع ۱۲ آرامستان در شرق فرانسه ۴۲۵ گورنوشته از سال‌های ۱۸۷۰ تا ۱۹۴۵ را بررسی کرد. وی انتظار داشت انتخاب زبان در گورنوشته‌ها با توجه به زبان قدرت حاکم باشد، اما نتایج نشان داد این انتخاب می‌تواند در تقابل با هنجارهای جامعه باشد. براساس نتایج وی گورنوشته‌ها وفاداری فرد متوفی به فرانسه یا سنت فرهنگی آلمانی را منعکس و درعین حال هویت‌های مختلف را بیان می‌کنند. از سوی دیگر، وفور زبان عربی در بین گورنوشته‌ها نشان از ناهمگونی جامعه از نظر زبانی است. وی (2020) در مقاله دیگری به بررسی نمود هویت، زبان، بیوگرافی متوفی و در

کل عملکرد هویت پس از مرگ در گورنوشته‌های آزراس و نقش آرامستان‌ها در ساخت هویت منطقه‌ای و ملی پرداخت.

کلارک، جانسون و متیوس (2020) در مطالعه‌ای کیفی از منظر جنسیت‌زبانی به بررسی آرامستان‌های غربی پنسیلوانیا و جنوب غربی ویرجینیا می‌پردازند. از یافته‌های درخور توجه این تحقیق اشاره به نام زن متوفی با القابی همچون «همسر» بود که هویتی ثانویه به متوفی می‌بخشید. از سوی دیگر، اشاره به شغل فرد متوفی در بین مردان بیش از زنان بود. نگارندگان به نقل از فاستر^۶ و همکاران (1998, p.11) اذعان می‌کنند ملاحظات اجتماعی - تاریخی جنسیت بیانگر نابرابری جنسیتی است و گورنوشته‌ها بیشتر زنان را در زمینه روابط خانوادگی اولویت می‌دهند که این امر نشان‌دهنده سلطه و مالکیت مردان است، زیرا زنان تنها در روابط خود به‌ویژه با مردان خانواده اعم از پدر، همسر و فرزند ذکور به‌منزله افراد کامل در نظر گرفته می‌شوند.

صرف‌نظر از برخی آثار ادبی و تاریخی مانند «تذکره هزار مزار» (جنید شیرازی، ۱۳۲۰) که در آن‌ها آداب زیارت قبور علما و بزرگان علم و ادب شرح داده شده است، در سال‌های اخیر پژوهش‌هایی با محوریت گورنوشته‌ها صورت گرفته است. پور علویانی (۱۳۸۲) تعداد ۳۶ گورنوشته را در شهر مراغه مورد مطالعه قرار داده، قدمت و اهمیت هنری آن‌ها را بررسی کرده است. وی گورنوشته را به‌منزله راوی تاریخ و پیام‌آور هزاره‌های تاریخی می‌شمارد. اهالی مراغه در گذشته پیکره سنگی قوچ و شیر را بر روی مزار جوانان شهید یا قهرمانان قرار می‌دادند و عقیده داشتند اگر کودکی بیمار از میان پاهای این حیوانات عبور دهند، علاج حاصل می‌شود.

محمدیان (۱۳۸۶) به بررسی بیش از ۲۰۰ فقره گورنوشته متعلق به شهدا، عموم، شخصیت‌ها، زنان و اقلیت‌های مذهبی پرداخت. به عقیده وی تفاوت‌های بارزی در

تحلیل محتوای گورنوشته‌های شهر تبریز.....علی رضاقلی فامیان و همکاران

واژگان، سبک نوشتاری و نقش‌های زبان طی دو دوره قبل و بعد از انقلاب اسلامی وجود دارد. براساس نتایج وی کاربرد استعاره درمورد واژگان تولد و مرگ در سال‌های اخیر افزایش یافته است.

انسان (۱۳۹۰) در پژوهشی به بررسی نظام نمادین مرگ پرداخت. به این منظور ۳۰ گورنوشته از دو قطعه آرامستان بهشت‌زهرای تهران مربوط به دهه ۱۳۶۰ و ۱۳۸۰ به دو روش نمونه‌گیری هدفمند و نمونه‌گیری احتمالی (تصادفی) انتخاب و با رویکرد بارتی، نشانه‌شناسی شدند.

کلاهدوز (۱۳۹۴) در چارچوب دستور نقش‌گرای نظامند هلیدی به بررسی زبان‌شناختی اشعار ترحیم در ۲۰۰ قبر از آرامستان‌های تبریز پرداخت. نتایج حاصل حاکی از دوزبانه بودن قبور آرامستان‌های تبریز و عدم وجود تفاوت معنادار بین گورنوشته‌های ترکی و فارسی از نظر فرانش‌های اندیشگانی و بینافردی بود، ولی به‌کارگیری فرایند مادی قابل‌توجه بود. درمورد میزان مؤلفه‌های فرانش بینافردی نیز وجه خبری و ادات موقعیتی به ترتیب در گورنوشته‌های فارسی و ترکی بیش از سایر مؤلفه‌ها بود.

پورنصرانی و سلیمانی (۱۳۹۶) در مقاله‌ای به تحلیل و مقایسه محتوای گورنوشته‌های قبور بهشت‌زهرای تهران پرداختند. به عقیده این دو گورنوشته‌ها و اشکال روی قبور می‌تواند ارزش‌های برجسته جامعه را نمایان سازند و به‌منزله پیامی برای آیندگان درنظر گرفته شوند. در این تحقیق نیز نگارندگان اشاره‌ای به مضامین گورنوشته‌ها نکرده بودند.

مقداری و قوم‌دوست (۱۳۹۹) در مقاله خود به آوازه‌های مراسم سوگواری در سیستان اشاره و اذعان می‌کنند رباعی یا روایی کردن بیشتر در مجالس ترحیم و

به‌خصوص از سوی نزدیکان متوفی اجرا می‌شود. شاید بیان این رباعی‌های سوزناک علاوه بر نشان دادن میزان تألم بازماندگان راهی برای تخلیه درونی درد و رنج است. همان‌طور که مشاهده شد در داخل کشور تحقیقات زبان‌شناختی انگشت‌شماری بر روی گورنوشته‌ها انجام گرفته است. ضرورت بررسی از آنجا ناشی می‌شود که گورنوشته‌ها نه تنها نگرش بازماندگان به متوفی و خود پدیده مرگ را مورد تأکید قرار می‌دهند، بلکه ماهیت تغییرات به‌وجود آمده در کاربرد زبان و همچنین نگرش‌های مربوط به مرگ را بیان می‌کنند؛ بنابراین مقاله حاضر درصدد یافتن پاسخی برای سؤال‌های زیر است:

۱. گورنوشته‌ها حاوی چه اطلاعات زبان‌شناختی هستند؟
۲. چه ابزارهای کلان و خردی در گورنوشته‌ها به‌کار رفته است؟
۳. نحوه بازنمایی هویت فرد متوفی در گورنوشته‌های تبریز چگونه است؟
۴. باتوجه‌به شیوع بیماری همه‌گیر کرونا طی یک سال اخیر چه تغییری در گورنوشته‌ها به‌وجود آمده است؟

۳. روش تحقیق

تحقیق حاضر از نظر روش انجام و چگونگی به‌دست‌آوردن داده‌های موردنیاز از نوع تحقیق میدانی بود که درخلال آن داده‌ها (تاریخ وفات ۱۳۲۰ تا ۱۳۹۹) با تمرکز بر خوانا بودن نوشته‌هایشان جمع‌آوری و سپس تحلیل شدند. برای جمع‌آوری پیشینه تحقیق از روش کتابخانه‌ای و اینترنتی بهره گرفته شد. به‌دلیل اینکه صرفاً باتکیه بر چارچوبی نظری خاصی نمی‌توان به معانی پیچیده و پررمزوراز متون ادبی پی برد (آقاگل‌زاده، ۱۳۸۴، ص. ۲)، نگارندگان پس از عکس‌برداری و فیش‌برداری از ۹۱۵

تحلیل محتوای گورنوشته‌های شهر تبریز.....علی رضاقلی فامیان و همکاران

گورنوشته واقع در چهار آرامستان تبریز (ستارخان، ملک، مارالان، وادی رحمت)، گورنوشته‌ها را براساس تحلیل محتوا طبقه‌بندی و از منظر ابزارهای کلان و خرد بررسی کردند. منظور از ابزارهای کلان متونی که از منظر محتوایی به جامعه، تاریخ و ایدئولوژی مربوط می‌شوند (آقاگل‌زاده، ۱۳۸۶، ص.۱۸). گفتنی است که به دلیل وسعت زیاد آرامستان وادی رحمت صرفاً بخش مربوط به قبور جدید مورد بررسی قرار گرفت. جدول ۱: آرامستان‌های مورد مطالعه، موقعیت جغرافیایی و نوع کاربری آن‌ها (سازمان آرامستان‌های

تبریز، ۱۳۹۳)

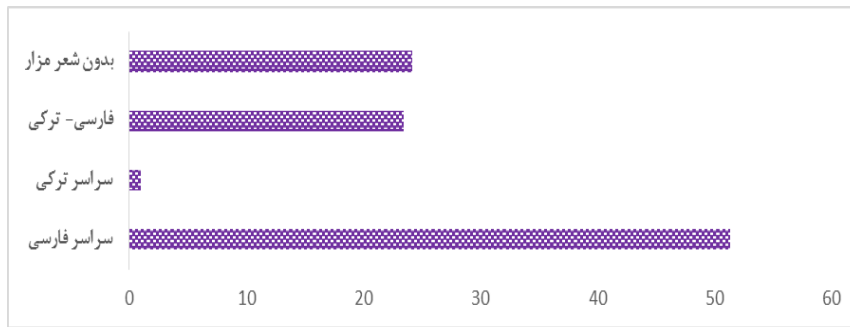
Table 1: Studied graveyards, their geographical locations and type of usage (Tabriz graveyards' organization, 2014)

فرآوانی	موقعیت در شهر تبریز	سال تأسیس	نوع فعالیت	نام گورستان
۹۰	جنوب غربی	۱۳۵۷ ش	دایر	آرامستان وادی رحمت
۲۷۵	خیابان عباسی، کوی شهید ابراهیمی	۱۳۳۷ ش	متروکه	آرامستان ملک
۲۷۵	محله سرخاب، محله شهید اصمعی	۱۳۱۰ ش	متروکه - پارک	آرامستان ستارخان (صفه‌الصفاه)
۲۷۵	خیابان امامیه حدفاصل خیابان‌های مهدیه و ترمینال	۱۲۷۵ ش	متروکه	آرامستان امامیه

۴. تحلیل داده‌ها

گورنوشته‌ها دربردارنده مواردی چون نام متوفی، نسبت او با خانواده، جایگاه او در خانواده، سال تولد و وفات هستند. در برخی موارد، گورنوشته‌ها حاوی مطالبی برای مادران، پدران، فرزندان و نوادگان هستند که شواهدی تاریخی از روابط و وفات‌ها در خانواده را طی مدت زمانی طولانی ارائه می‌دهند. مجموع داده‌های گردآوری شده از آرامستان‌ها را از منظر محتوای زبانی (۹۱۵) می‌توان به چهار گروه گورنوشته بدون شعر

مزار (۲۲۱)، سراسر فارسی (۴۷۰)، سراسر ترکی (۹) و فارسی - ترکی (۲۱۵) تقسیم کرد. نمودار ۱ فراوانی هریک از گروه‌ها را نشان می‌دهد.

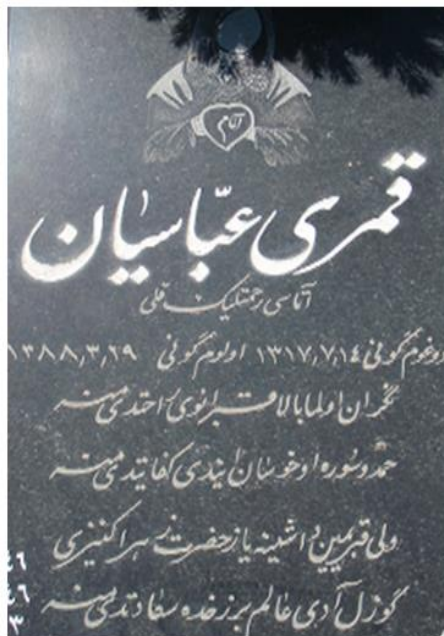
نمودار ۱: فراوانی انواع گورنوشته‌ها

Diagram 1: Frequency of epitaphs' types

براساس این نمودار بیشترین فراوانی به گورنوشته‌ها سراسر فارسی (۵۱,۳۶ درصد) و کم‌ترین به گورنوشته‌های سراسر ترکی (۰,۹۸ درصد) اختصاص دارد. تصویر ۳ گورنوشته سراسر ترکی را نشان می‌دهد که در آن واژه ترکی «آنا» به جای واژه فارسی «مادر»، عبارت ترکی «رحمتلیک آتاسی» به جای عبارت فارسی «پدرمرحومش»، عبارت‌های ترکی «دوغوم گونی / اولوم گونی» به جای عبارت فارسی «ولادت / وفات» به همراه شعری ترکی در رثای مادر «نگران نباش فرزندم من در منزل ابدی‌ام راحت هستم / من اکنون فقط به فاتحه تو نیازمندم / ولی روی قبرم بنویس که کنیز حضرت زهرا بود / چرا که نام زیبای او روشنگر برزخ من خواهد بود» در گورنوشته مشاهده می‌شود. تصویر ۴ نیز نمونه‌ای از گورنوشته سراسر فارسی است.

تصویر ۴: تصویر فرزندان شهید به جای

تصویر ۳: گورنوشته سراسر ترکی

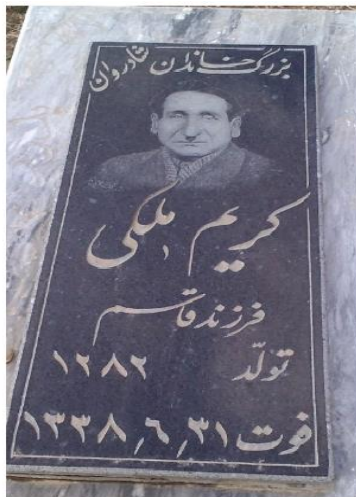
عکس مادر شهید

Picture 3: Epitaph in Turkish

Picture 4: Martyrs' picture instead of their mother's picture

در مورد تصویر مربوط به زنان، در هیچ‌یک از گورنوشته‌های مورد مطالعه تصویری وجود نداشت و گاه به صورت نمادین چهره زنی بدون صورت در روی گورنوشته‌ها حکاکی شده بود. در برخی موارد تصویر فرزند شهید به جای عکس مادر شهید قرار گرفته بود (تصویر ۴).

از سوی دیگر فراوانی موارد بدون شعر مزار (۲۴,۱۵ درصد) و فارسی - ترکی (۲۳,۴۹ درصد) نیز تقریباً به یک میزان بود. تصویر ۵ نمونه‌ای از گورنوشته بدون شعر مزار و تصویر ۶ نمونه‌ای از گورنوشته فارسی - ترکی است.

تصویر ۶: گورنوشته بدون شعر

تصویر ۵: گورنوشته فارسی - ترکی

Picture 5: Epitaph in Persian - Turkish

Picture 6: Epitaph without poem

در ادامه به تحلیل محتوای گورنوشته‌های ترکی و فارسی آرامستان‌های تبریز از منظر ابزارهای کلان و خرد می‌پردازیم.

۴-۱. تحلیل گورنوشته‌ها در سطح کلان

تحلیل محتوا در سطح کلان شامل هویت، پیام اخلاقی و علت مرگ می‌شود که در ادامه به بررسی هر کدام خواهیم پرداخت.

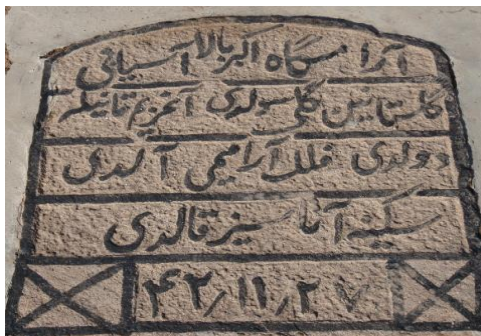
۴-۱-۱. هویت در گورنوشته‌ها

در گورنوشته‌ها با انواع مختلفی از هویت اعم از هویت فرد متوفی و بستگان وی، شغلی، دینی و فرهنگی مواجه می‌شویم. ذوالفقاری (۱۳۸۲، ص. ۳۱) مهم‌ترین سطح از هویت را هویت ملی قلمداد می‌کند که در خلال آن فرد به جامعه خود وابسته است. به عقیده وی علایق ملی، تاریخی، دینی و فرهنگی هویت فرد و اجتماع را می‌سازد و آنان

تحلیل محتوای گورنوشته‌های شهر تبریز.....علی رضاقلی فامیان و همکاران

را از اقوام دیگر متمایز می‌کند. از سوی دیگر وی به رابطه تنگاتنگ زبان و هویت ملی اشاره می‌کند، چراکه زبان پایه فرهنگ و مهم‌ترین وسیله انتقال تجربیات بشر به‌خصوص نیاکان ماست و تأثیر بسزایی در ایجاد هم‌بستگی دارد.

در گورنوشته‌ها به‌جز واژگانی همچون مادر و پدر، در برخی موارد واژه برادر یا خواهر نیز به چشم می‌خورد که حاکی از نسبت فرد نگارنده شعر با فرد متوفی دارد. برای مثال در گورنوشته مربوط به سال ۱۳۴۲ اشاره به رابطه میان فرد متوفی و بازماندگان وی (همسر و دخترش سکینه) شده است.

در ادامه نمونه‌هایی از اشاره به روابط خویشاوندی را مرور می‌کنیم:

(۱) رقیه چرا این‌گونه جان دادی تو خواهر/ زهجرت بی‌قرار است شش برادر/
خزان گشتی بی‌فصل نوبهاری/ یکی پسر مانده از تو یادگاری/ چسان بیند پدر، مادر
جای تو خالی/ نشیند در عزایت ماه و سالی (رقیه جعفرزاده، وفات ۱۳۶۸).

این شعر مربوط به زنی با نام رقیه است برادران وی در سوگ ازدست‌دادن خواهرشان شعر ترحیم زیر را در روی گورنوشته وی نگاشته‌اند که در آن تعداد برادران (شش برادر) و جوان بودن متوفی (خزان گشتن به فصل نوبهاری چراکه متوفی ۲۵ ساله بوده) و اینکه وی در زمان فوت خود پسری داشته و پدر و مادر فرد متوفی در زمان

فوت وی در قید حیات بودند اشاره شده است که خود می‌تواند به‌مثابه یک بیوگرافی تلقی شود.

۲) چالشدی بیر عمر آلملدی دینجین / آغاتدی ساچلارین دومانلی حیات / قالدی اورکینده آرسی مین مین / چالشدی قوجالدی اوجالدی آنم^۶ (فرنگیس اسماعیلی، ۱۳۷۷).

۳) اوزون گتدین ایزین قالدی / بودنیادا گوزنون قالدی / عزیز آتام حسرتینده / بیر اغول اوچ قیزون قالدی^۷ (محمدرضایی، وفات ۱۳۸۰).

۴) بویوک نه نه عجب شیرین دیلیدین / بو گلستاینده شانلی گولیدین / یاخشیلیغین من نه سایاق ذیکر الیم / محبت اوباسیندا سن ائلیدین^۸ (نجفی، وفات ۱۳۸۳).

۵) ای وی قویولان قبری وفالی آنم ای وی / شاد اولمین عمرنده وفالی آنم ای وی / بیرکیمسیه دردو غمینی اتمیوب اظهار / ددرین آپاران قبری حیالی آنم ای وی^۹ (استحکامی، وفات ۱۳۹۷).

در سال‌های اخیر، توصیفات بیشتر به احساسات عاطفی درباره متوفی مربوط می‌شوند که این نیز از طریق ضمائر شخصی متصل یا پیوسته منعکس می‌شود. در اشعار ۲ تا ۵ بازماندگان به ترتیب مادر، پدر، مادر بزرگ و مادر را مورد خطاب قرار داده‌اند و به واژه «آنا» و «آتا» ضمیر متصل «م» به‌منظور القای بار عاطفی بیشتر و مالکیت افزوده شده است.

۶) قیزیل گولی درمه دیم / مخمل اوسته سرمه دیم / زحمت چکدیم اغول بویوتدوم / من تویونی گورمدیم^{۱۱} (صغری شهبازی، وفات ۱۳۹۰).

تحلیل محتوای گورنوشته‌های شهر تبریز.....علی رضاقلی فامیان و همکاران

شعر ۶ نیز حاکی از آرزو به دل ماندن فرد متوفی (مادر) دارد که از دیدن فرزند (پسر) خود در لباس دامادی محروم شده است.

در برخی موارد بستگان فرد متوفی بیوگرافی مختصری از وی را در غالب شعر ترحیم درج می‌کنند که در ادامه به نمونه‌هایی اشاره می‌کنیم.

۷) من محمودم که سوخت رفیقان راه من / گردیده است خاک سیه خوابگاه من /
دو کودکی ز خویش گذاشتم به یادگار / حسرت برای دیدن آن‌ها شد نگاه من (محمود پاشایی، وفات ۱۳۶۲).

این شعر که از زبان خود متوفی است ابتدا متوفی (محمود) خود را معرفی می‌کند و در مورد دو کودک خویش اظهار نگرانی می‌کند.

۸) عید و بهار بود که این گل به خاک رفت / وز بهر ما خزان و عزا شد بهار و
عید / امروز این گل که در دل خاک نهفته است / ناکام مادر سه گل است که خیر از
جهان ندید (اقبال یزدانی، وفات ۱۳۶۵).

در این شعر ترحیم زمان فوت متوفی که در عید نوروز یعنی ماه فروردین بوده قید شده و وی مادر سه فرزند بوده است.

۹) مریم گلی سولدی بهار آغلار قالدی / گلزار و گلستان و کوی آغلار قالدی /
دنیا بُئی ای گول سنه باغبان آغلار / گتیدن ای گول خیرین یوخ یاشار آغلار قالدی^{۱۲}
(مریم فرشچی، وفات ۱۳۷۱).

در نمونه ۹ پس از اشاره به نام فرد متوفی (مریم) و زمان فوت وی که در فصل بهار (۱۹ فروردین) بوده به این امر اشاره می‌شود که پدر و مادر فرد متوفی که از استعاره باغبان برای شرح حال و سوگ آن‌ها استفاده شده است تا جان در بدن دارند به‌خاطر

فرزندشان خواهند گریست. در آخر نیز به خردسال و گریان بودن تنها فرزند به جای مانده از وی (یاشار) اشاره می شود.

۱۰) روزگاری است که چشمان تو بارانی بود / روز و شب نغمه تو نغمه قرآنی بود / ترکش و خاطره ای داشتی از جبهه و جنگ / کس نفهمید که مرگ تو عرفانی بود (میرزاپور، وفات ۱۳۹۲).

در مورد بالا نیز به هویت فرد متوفی به عنوان جانباز هشت سال دفاع مقدس و به طور ضمنی به علت مرگ نیز اشاره شده است. جدول ۲ فراوانی مربوط به درج هویت فرد متوفی در گورنوشته را نشان می دهد.

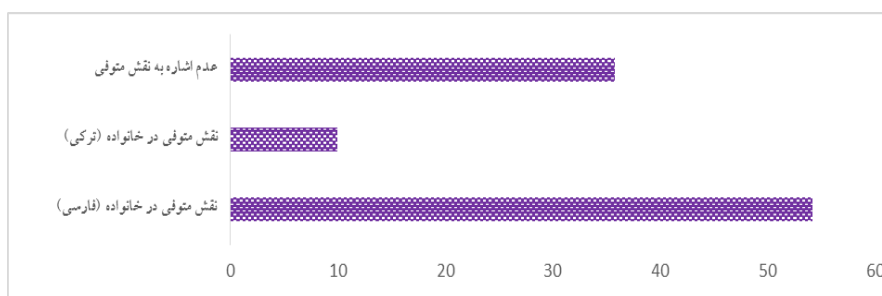
جدول ۲: درج هویت فرد متوفی در گورنوشته

Table 2: The identity of deceased in epitaph

مجموع	درصد فراوانی	فراوانی	نقش فرد متوفی در خانواده		
۵۴,۱۸	۲۲,۱۴	۲۴۶	متعلقه / همسر / عیال	نقش زن	نقش متوفی در خانواده (فارسی)
	۱۴,۳۱	۱۵۹	مادر / والده / مادر شهید		
	۳,۱۵	۳۵	دختر / بنت / صبیبه		
	۰,۵۴	۶	خواهر / خواهر شهید		
	۱۳,۲۳	۱۴۷	برادر / برادر شهید	نقش مرد	
	۰,۳۶	۴	پدر / بابا / پدر شهید		
	۰,۴۵	۵	عروس / نوه / برادرزاده / عمه	نقش فرعی	
۹,۹۹	۵,۰۴	۵۶	آنا	نقش زن	نقش متوفی در خانواده (ترکی)
	۴,۶۸	۵۲	آتا	نقش مرد	
	۰,۲۷	۳	قارداش		

۳۵,۸۲	۲۶,۲۸	۲۹۲	مرد	عدم اشاره به
	۹,۵۴	۱۰۶	زن	نقش متوفی در خانواده

گفتنی است که در برخی موارد تعدد القاب مربوط به نقش فرد متوفی در خانواده وجود داشت مثلاً در مورد زنان مواردی همچون متعلقه، مادر، دختر و عروس به چشم می‌خوردند. از سوی دیگر، مواردی که در این جدول با برچسب مرد و زن مشخص شده‌اند موارد فاقد القاب مربوط به نقش فرد متوفی در خانواده بودند.

نمودار ۲: فراوانی اشاره و عدم اشاره به نقش فرد متوفی در خانواده

Diagram 2: Frequency of mentioning and not mentioning the role of deceased in family in epitaph

براساس این نمودار و جدول ۲ بیشترین فراوانی درج نقش متوفی در خانواده مربوط به نقش زن و زیرمجموعه آن در زبان فارسی (۴۰,۱۴ درصد) و کمترین فراوانی به نقش فرعی (۰,۴۵ درصد) اختصاص دارد. از سوی دیگر، بیشترین فراوانی درج نقش متوفی در خانواده در زبان ترکی (۵,۰۴ درصد) بازهم به نقش زن (آنا) و کمترین فراوانی به نقش مرد (۴,۹۵ درصد) اختصاص دارد که این یافته‌ها هم‌راستا با مطالعات کلارک^{۱۳} و همکاران (۲۰۲۰) است که در آن همانطور که در پیشینه تحقیق اشاره شد نمود هویت زن در گرو نمود هویت مردان خانواده است. همان‌گونه که در

نمودار ۲ مشاهده می‌شود درصد بیان نقش متوفی به زبان فارسی (۵۴,۱۸ درصد) بیشتر است که خود توجیهی برای یافته‌های نمودار ۱ است که در بالا اشاره شد. درج شغل در گورنوشته خود جلوه‌ای دیگر از هویت است. هم‌راستا با مطالعه ام‌سی‌گیر (2008) در تحقیق حاضر نیز مواردی از درج شغل متوفی، همسر و فرزندان وی مشاهده شد که در ادامه با ذکر تاریخ فوت به آن‌ها اشاره می‌کنیم:

- ۱۱) محصل آذر کارمند شهربانی تبریز (وفات ۱۳۴۳).
 - ۱۲) مؤسس کتابخانه فردوسی (وفات ۱۳۵۰).
 - ۱۳) بانو پورحسینی معلم قرآن (وفات ۱۳۶۴).
 - ۱۴) زرگری فردوس (وفات ۱۳۵۹).
 - ۱۵) بانو نرگس لطفی والده تیمور قصاب (وفات ۱۳۶۰).
 - ۱۶) آموزگار باسابقه دبیرستان امیرکبیر (وفات ۱۳۶۶).
 - ۱۷) عیال مشهور اذانچی (وفات ۱۳۶۷).
 - ۱۸) سرهنگ مقتدری (وفات ۱۳۸۵).
 - ۱۹) «اکبر» آدیمدی «حامد فهمی» دی شهرتیم / اولدی حسین لن منیم هر یرده عزتیم / نوکرلیقا قبول ایلدی شاه کربلا / نوحه دیم دیم او سروریمه اولدی قسمتیم / اکنیمده قاره ماه صفر موسم عزا / عمروم قوتولدی چاتدی باشا دور خدمتیم (وفات ۱۳۹۳).
- همانگونه که از مورد ۱۹ استنباط می‌شود متوفی در ابتدا به معرفی خود پرداخته و شغل خود را که نوحه‌سرایی برای امام حسین و زمان فوت خود را ماه صفر عنوان کرده است. جدول ۳ فراوانی مربوط به درج شغل در گورنوشته را نشان می‌دهد.

جدول ۳: درج شغل متوفی، همسر و فرزندان در گورنوشته

Table 3: Occupation of the deceased, his/her spouse and children in epitaph

مجموع	درصد فراوانی	فراوانی	شغل متوفی فرد متوفی	
۹۰,۴۷	۴۷,۶۱	۴۰	نظامی (سرهنگ/ پاسدار/ استوار/ سرباز/ خلبان)	درج شغل به فارسی
	۸,۳۳	۷	دکتر	
	۸,۳۳	۷	استاد و مفسر قرآن/ نوحه خوان / روضه خوان	
	۸,۳۳	۷	حجت الاسلام / عارف ربانی	
	۵,۹۵	۵	مهندس	
	۳,۵۷	۳	کارمند دانشگاه/ کارمند شهربانی/ بازنشسته	
	۲,۳۸	۲	معلم قرآن	
	۱,۱۹	۱	آموزگار	
	۱,۱۹	۱	اسلحه‌ساز	
	۱,۱۹	۱	معمار	
	۱,۱۹	۱	قصاب	
۱,۱۹	۱	زرگری		
۹,۵۲	۲,۳۸	۲	داشکسن (سنگ تراش)	درج شغل به ترکی
	۲,۳۸	۲	اذانچی (گوینده اذان)	
	۱,۱۹	۱	چرخچی (تعمیرکار دوچرخه)	
	۱,۱۹	۱	گلباز (گلفروش)	
	۱,۱۹	۱	سالاخ (قصاب)	
	۱,۱۹	۱	میراب (نگهبان آب)	

- براساس جدول ۳ بیشترین فراوانی درج شغل متوفی در زبان فارسی (۹۰،۴۷ درصد) و کم‌ترین فراوانی به زبان ترکی (۹،۵۲ درصد) اختصاص دارد.
- دو مورد از هویت دینی و فرهنگی نیز در گورنوشته‌ها یافت شد که در نمونه‌های ۲۰ تا ۲۱ به هویت دینی فرد متوفی، شیعه آل عبا، مداح آل مصطفی و امام حسین (ع) و در نمونه (۲۲) به هویت فرهنگی کوراغلو قهرمان حماسی اشاره شده است:
- (۲۰) مزاریم اوستونه گلنر شیعیان آل عبا / منیده یاده سالون هر زمان توتاندا عزا / آیردی پیک اجل چون منی مجالسدن / مزاریدن الیریم سیزدن التماس دعا^{۱۴} (خدیجه تقی‌نژاد، وفات ۱۳۷۴).
- (۲۱) بلبل باغ حسین بن علی (ع) بودم / کنون بال و پر بشکسته و بی اختیار افتاده‌ام / مصطفایم نوکر و مداح آل مصطفی / زیر پای آل حیدر خاکسار افتاده‌ام (مصطفی طرزمی، وفات ۱۳۸۱).
- (۲۲) اجل آت اوینادی چملی ئلده / صد افسوس کوراغلو ایلیندن نگاریمزگتدی / ایگیت لر الگویو محمدخانین شرفلی نسلینن / خانیملارین خانمی یادگاریمیز گتدی^{۱۵} (یادگار صمصامی، وفات ۱۳۸۵).

۴-۱-۲. پیام اخلاقی در گورنوشته‌ها

ادبیات تعلیمی دارای معانی عام و خاص هستند که در وجه عام آن می‌توان موضوعات اخلاقی، مذهبی، پند و اندرز را گنجانند (میرهاشمی و همکاران، ۱۳۹۷، ص. ۱۴۵). در این نوع از ادبیات خطاب مستقیم زمانی است که مخاطب هم‌سطح شاعر باشد (صفوی، ۱۳۹۰)، از این رو، در گورنوشته‌های ۲۳ تا ۲۶ نوع خطاب مستقیم است و فرد

تحلیل محتوای گورنوشته‌های شهر تبریز.....علی رضاقلی فامیان و همکاران

متوفی خود را هم‌سطح با خواننده سطور در نظر می‌گیرد و به وی یادآوری می‌کند که از مرگ گریزی نیست، بنابراین جهت‌گیری پیام به سوی مخاطب و ترغیبی است.

۲۳) ای دوستان به حالت زارم نظر کنید/ باید شما هم بدین طریق سفر کنید/ دارم توقع از همه دوستان خویش/ روح مرا به‌خاطر حمدی خیر کنید (اسماعیل او من، وفات ۱۳۶۵).

۲۴) نجه باخیرسان منیم کیمی/ منده باخاردیم سنین کیمی /آز قالاسان چوخ قالاسان/ اوله جاقسان منیم کیمی^{۱۶} (محمدی، وفات ۱۳۷۳).

۲۵) یولچو آباق ساخلا بیرجه ثانیه/ دئمیرم یانقیما گوزدندن یاش توک/ آتامین پاک روحی شاد اولسون دئییه/ گئت اوز آتاوین اوئونده دیز چوک^{۱۷} (عبدالله‌زاده، وفات ۱۳۷۴).

۲۶) یئر گوئی سیر ائدرسن ایستگاه آخر بورادی/ گئجه گوندوز چالیشانلار منزل آخر بورادی/ نصیرین بو سوزونی ساخلا یادینا قولاخ آس/ گئدسن عرش علایه گنه آخر بورادی^{۱۸} (نصیراحمدیان، وفات ۱۳۸۴).

مورد بالا نیز از زبان خود فرد متوفی (نصیر) بر این امر نیز تأکید می‌شود که سرمنزل آخر همین جاست و جایگاه ابدی همه انسان‌ها خاک است.

۳-۱-۴. علت مرگ در گورنوشته‌ها

نگارندگان علاوه بر بررسی گورنوشته‌های دوران قبل از شیوع کرونا، با مراجعه به بخش قبور کرونایی وادی رحمت به تحلیل محتوایی گورنوشته‌ها نیز پرداختند، ولی هیچ اشاره‌ای به مرگ بر اثر بیماری نشده بود. در ادامه به بررسی برخی گورنوشته‌های قدیمی می‌پردازیم که در آن‌ها به بیماری فرد متوفی اشاره شده است:

۲۷) فلک نکرد ترحم به نوجوانی من / خزان نمود اجل باغ و بوستانی من / گرفته بود قضا آتشی به جان من / ز هرچه کردم آزاد شوم علاج نشد (رسول یوسفی، وفات ۱۳۵۱).

۲۸) مادرم رفتم ز دنیا با همه ناکامیم / شب بخفتم تا سحر با آنهمه بیماریم / غنچه عمرم نشد گل همچنان پژمرده گشت / آرزو بر گور بردم با همه بیماریم (نوری زاده، وفات ۱۳۶۶).

۲۹) بوردا بیر جوان آتا یاتپیدی / بالارینان دویمیب قلبی یاتپیدی / آتا جان گوزوموز یولدا قالیپیدی / گنتدمسن گلهمه میسن آرزولارن اورینده قالیپیدی^{۱۹} (احمدیان، ۱۳۸۳).

۳۰) چه شبها تا سپیده درد کشیدی / ندای یا علی یارب کشیدی / بخواب آرام، مادر جان در مزارت / که پایان شد تمام دردهایت (اکرم مازوچی، وفات ۱۳۹۳).

در نمونه‌های بالا ۲۷ تا ۳۰ نوع بیماری فرد متوفی درج نشده، فقط مورد ۲۹ حاکی از جوان بودن فرد متوفی و فوت وی به علت ایست قلبی دارد. از منظر علت فوت نیز گورنوشته‌های انگشت‌شماری یافت شدند مانند به دار آویخته شدن متوفی (۳۱)، تصادف (۳۲)، سقوط هواپیما (شهادت بر اثر سقوط هواپیما C130، وفات ۱۳۶۰)، قتل فرد متوفی به دست فرد دیگر (۳۳)، به شهادت رسیدن (۳۴) که سرش از تن جدا شده و لقاءالله پیوسته است.

۳۱) دوستی با هرکه کردم خصم مادرزاد شد / آشیان هرجا گزیدم لانه صیاد شد / آن رفیقی که با خون جگر پروردمش / وقت مردن بر سردار آمد و جلاد شد (اقدسی، وفات ۱۳۵۲).

تحلیل محتوای گورنوشته‌های شهر تبریز.....علی رضاقلی‌فامیان و همکاران

۳۲) فلک نکرد ترحم به خانواده من / اجل به باد فنا داد زندگانی من / صبا سلام مرا
به عرض قوم و خویش رسان بگو تصادف جانسوز ناگهانی من (زهره محمودپور،
وفات ۱۳۶۷).

۳۳) کشته شد گر رضایی کیوان / گشت مهمان به ایزد منان / داغ زد بر دل شکسته
ما / دیده‌ها شد از مرگ او گریان / حق خطاهاش جمله بخشوده / شد نصیبش بهشت
جاویدان / قاتلش در خور دو صد نفرین (رضایی کیوان، وفات ۱۳۷۰).

۳۴) خوشا با فرق خونین به لقاء یار رفتن / سر جدا، پیکر جدا در محفل دلدار
رفتن (زارع طاهری، شهادت ۱۳۷۷).

۲-۴. تحلیل گورنوشته‌ها در سطح خرد

در بخش حاضر به تحلیل محتوای گورنوشته‌ها در سطح خرد اعم از زمان، استعاره،
تقابل و هم‌معنایی واژگانی، ایهام واژگانی و گروهی، حذف و جانشینی، حُسن تعبیر و
اغراق می‌پردازیم.

۲-۴-۱. زمان در گورنوشته‌ها

در خلال بررسی داده‌ها سه نوع کلی زمان (گذشته، حال و آینده) در گورنوشته‌ها
مشاهده شدند. به‌کارگیری زمان حال در گورنوشته‌ها بیشتر به منظور ارتباط با مخاطب
و وصف شرح‌حال متوفی بود در زیر به نمونه‌هایی اشاره می‌شود:

۳۵) گوهر معرفت اندوز که با خود ببری / که نصیب دگران است نصاب زر و سیم
(محسنی، وفات ۱۳۲۳).

۳۶) فنادور بو جهان بقاسی اولماز/ ایرلیق دردنین دواسی اولماز/ آنادور هر منزلین صفاسی/ آنا سیز منزلین صفاسی اولماز^{۲۰} (بدون مادر منزل صفایی ندارد) (ستاره آقایی، ۱۳۶۷).

در هنگام تحلیل داده‌ها مشاهده شد که در برخی گورنوشته‌های فارسی و ترکی زمان گذشته برای اعاده معنای آینده به کار می‌رود:

۳۷) مطمئن باش که داغت نرود از دل ما/ مگر آن روز که در خاک بُود بستر ما (پوریان، وفات ۱۳۴۸).

۳۸) بیر قارا بولوت گلدی گلستانی چم آلدی/ گرمیت جمعیتیمیز محشره قالدی^{۲۱} (طالبی، وفات ۱۳۵۰).

که در اینجا فعل «قالدی» اگرچه در زبان ترکی خارج از بافت اعاده معنای گذشته دارد، برای مثال «کلیدیم جیبیم ده قالدی» ولی باتوجه به بافت متنی گورنوشته اعاده معنای آینده دارد. به کارگیری زمان آینده در گورنوشته‌ها حاکی از آن دارد که بازماندگان و خویشاوندان فرد متوفی سالیان سال از وی یاد خواهند کرد و یاد و خاطره وی را گرامی خواهند داشت.

۳۹) سولدوردی فلک غنچه گولی گل آچما میشدان/ سیندردی سینین قامتیوی بوی آتما میشدان/ آرزیم بویدی گول گتیرم توی گونی قارداش/ دور بیر آیاخا گوللری آل سارالما میشدان.^{۲۲}

در مورد ۳۹ هر سه نوع زمان «سولدوردی و سیندردی» برای زمان گذشته، «گتیرم» در اعاده زمان آینده و «دور آیاخا، آل» زمان حال به کار گرفته شده‌اند.

۲-۲-۴. استعاره در گورنوشته‌ها

لیکاف- جانسون معتقدند ماهیت استعاره درک و تجربه چیزی براساس چیزی دیگر است، آن‌ها استعاره را الگوبرداری از قلمرو مبدأ به قلمروی مقصد تعریف می‌کنند (1980, p.5). به اعتقاد لیکاف - جانسون استعاره ابزاری برای مفهوم‌سازی تجربه‌ای انتزاعی براساس تجربه‌ای ملموس است. ازاین‌رو توجه به این ابزار مهم و اثرگذار زبان‌شناختی و زیبایی‌شناختی حائز اهمیت است. برای مثال «مهربان ائل‌لین قلبینده سن سن / اینانما بیر لحظه آلالار سنی^{۳۳}» مشاهده می‌شود که حوزه مبدأ استعاره حس گرفتن است و حوزه مقصد تجربه انتزاعی فراموش کردن است. در استعاره، ادات تشبیه وجود ندارد؛ دو شیء مقایسه می‌شود، بدون آن‌که صراحتاً به وجود شباهتی بین آن‌ها اشاره شود. برای مثال «آنانین ماتمی آنانین یاسی اورکدن آسیلان غم داشیمیزی»، غم سوگ مادر را در حکم وزنه‌ای سنگین و آویزان از دل می‌بینیم، اما به وجه شباهت میان آن دو اشاره‌ای نمی‌کنیم.

۴۰) ای فلک بر من عجب نقش غریبی ساختی / با مراد خویش بودم نامرادم
ساختی / میوه خوش رنگ بودم بر سر شاخ درختی / ناگهان بادی برآمد بر زمین انداختی
(زینت علیزاده، وفات ۱۳۵۰).

در این مورد «میوه خوش‌رنگ» منظور زیبا و جوان بودن فرد متوفی است که ناکام از دنیا رفته است.

۴۱) من که در هاون تقدیر فلک سوده شدم / روی قبرم بنویسید که آسوده شدم
(امیدی، وفات ۱۳۴۴).

۴۲) غنچه المادون گل اولدون / نه تز آچدون نه تز سولدون / بهار اولمادون خزان
اولدون / نه تز آچدون نه تز سولدون^{۳۴} (عزیزه میرهادی، وفات ۱۳۶۵).

(۴۳) آتا یوخ سان سارالیپ سولارام/ گوزیاشمی توکوب اورکیمی داغلارام/ آتا نامرد فلک سنی آلدی مندن/ قویدی منی یارالی وای منه وای منه^{۲۵} (فرخ، ۱۳۷۸).

(۴۴) نامرد فلک هر گلی که چوخ گوزل اولسا/ گلزاری خزان ایلجیخ بیر گول آپارسین/ چرخ فلکی ساخلاماخ اولماز یتیشن وقت/ بو عادت اولوپ غنچه گتیرسین گل آپارسین^{۲۶} (قادری، وفات ۱۳۸۹).

در مورد ۴۱ زندگی به هاونی تشبیه شده است که فرد متوفی را در خلال فرازونشیب خود ازبین برده است. درمورد شعر ۴۳ «سارالیپ سولارام» استعاره از غم و اندوه حاصل از نبود پدر دارد. در اشعار ۴۲ و ۴۴ فرد متوفی به گل تشبیه شده است که در هر دو مورد استعاره از به دنیا آمدن و ازدنیا رفتن وجود دارد. گفتنی است که در برخی از اشعار دو یا چند بار از استعاره برای انتقال مفاهیمی چون مرگ، ناراحتی و تألم، ترک دنیا و زندگی استفاده شده بود، مانند مورد ۴۲ که مصداق استعاره پژمرده شدن، همانا مرگ است و به کوتاهی عمر فرد متوفی نیز اشاره دارد که مدت زمانی کوتاه پس از به دنیا آمدن از دنیا رفته است.

(۴۵) صفای زندگیم از صفای مادر بود/ تمام هستی من از دعای مادر بود/ اگرچه تلخی ایام را شماری نیست/ لیک تلخترینش عزای مادر بود (نوبر روشن، وفات ۱۳۷۳).

(۴۶) سن گتدین حسرتین سپیلدی/ منیم یارالاریم اوستونه آجی دوز کیمی/ ذره ذره درتله اریتدی سنی/ گونش قاباغیندا قلان بوز کیمی^{۲۷} (زهرا سلطانی، وفات ۱۳۹۲).

لیکاف علاوه بر مبنای فرهنگی، یکی دیگر از عوامل مفهوم سازی را تجربه بدنی می داند، یعنی فهم و دریافت چیزی از طریق دیدن و چشیدن (Lakoff, 2003, p.127) در موارد ۴۵ تا ۴۶ مفهوم مرگ و جدایی در قالب طعم ناخوشایند مفهوم سازی

تحلیل محتوای گورنوشته‌های شهر تبریز.....علی رضاقلی فامیان و همکاران

شده است و از این طریق مفهوم انتزاعی و غیرملموس مرگ را ملموس جلوه می‌دهد بنابراین در این نگاشت مرگ و جدایی غذاست.

۳-۲-۴. تقابل و هم‌معنایی واژگانی

تقابل تمایز میان دو واژه است، به طوری که مفهوم یکی از واژه‌ها در نقطه مقابل مفهوم واژه دیگر قرار گرفته باشد (صفوی، ۱۳۹۰، ص. ۱۱۸). هرکجا که زبان طبیعی وجود دارد تقابل نیز هست و در بررسی تقابل در زبان طبیعی بایستی هم ملاحظات واژگانی را مدنظر قرار داد و هم به معیارهای معناشناختی توجه کرد (کلاهدوز و همکاران، ۱۳۹۸). گرچه در گورنوشته‌ها تقابل میان مرگ و زندگی با درج تاریخ تولد و فوت به‌طور آشکار وجود دارد در اشعار ترحیم زیر جفت‌واژه‌های متقابل مشاهده شدند:

۴۷ دیده به راه رفتم عزیزان عنایتی / راه عزیز گمشده‌ام را اعیان کنید / هم خود عزیزه بودم و هم زیستم عزیز / خواهانم از شما که درد دلم نهان کنید (عزیزه فخمی، ۱۳۷۲).

۴۸ گلن ببردیر، گندن بپردی، قالان بیر / گندن گلمز، گلن قالماز، عجب سیر^{۲۸} (صادق، وفات ۱۳۷۵).

۴۹ بیچاره گوزوم هر گنججه سنسبز باخار آغلار / قان یاشیله اولدوز لاری بیر بیر سیار آغلار / سن آیریلیقی خوشلادین اما گنججه گوندوز / دفترده قلم شرح فراقون یازار آغلار^{۲۹} (ایوب، وفات ۱۳۸۹).

۵۰ گوزل بالا هجران داغی ساغ اولماز / سن سیز قارا گونلرمیز آغ اولماز^{۳۰} (خان‌محمدی، وفات ۱۳۶۰).

در موارد بالا تقابل میان جفت‌واژه‌های گلن / گندن، قالان / قالماز، گنجه / گوندوز و قارا / آغ وجود دارد. از سوی دیگر مواردی از هم‌معنایی واژگانی نیز رؤیت شد مثلاً در نمونه ۵۱ بین «آیری توشدم» به معنای دور افتادن و «آرالان» به معنای جدا شدن، هم‌معنایی وجود دارد.

۵۱) گویده دولانان بولود / رنگی قارالان بولود / من ائلدن آیری توشدوم / سنده آرالان بولود^{۳۱} (مرادیان، وفات ۱۳۷۰).

۴-۲-۴. ایهام واژگانی و گروهی در گورنوشته‌ها

ایهام واژگانی در نتیجه دلالت چندگانه و برحسب انتخاب واژه‌ها از روی محور جانشینی تحقق می‌یابد (صفوی، ۱۳۸۳، ص. ۲۱۷). تنها تفاوتی که میان ایهام و ابهام می‌توان مطرح ساخت عمدی بودن کاربرد ایهام در زبان ادب است (صفوی، ۱۳۹۰، ص. ۱۳۵). در ادامه به مواردی از ایهام واژگانی در گورنوشته‌ها می‌پردازیم:

۵۲) قازان آغلار اود یانار قازان آغلار / قربت ده بیر قریب اولوب قیرینی قازان آغلار^{۳۲} (صمدحسین‌زاده، وفات ۱۳۴۸).

در نمونه بالا «قازان آغلار» از نوع ایهام گروهی است که در آن دو واژه متوالی در دو معنای متفاوت به کار گرفته می‌شوند. معنای اول در مفهوم قطراتی است که بر اثر گرم شدن ظرف فلزی از سطح خارجی ظرف به دلیل اختلاف دمای مایع داخل ظرف و خود ظرف سرازیر می‌شود و معنای دوم در مفهوم گورکن در حال گریستن است.

۵۳) عزیزیم باغدا دارا / آچ زلفون بیر ده دارا / بلیلی گول دن اتوری / چکدیلر باغدا دارا^{۳۳} (محرم‌زاده، وفات ۱۳۶۹).

فعل «دارا» در دو مورد اول به معنی «شانه زدن» ولی در بیت آخر به معنی «به دار آویختن» به کار رفته که اشاره ضمنی به علت مرگ متوفی نیز دارد. نوع دیگری از ایهام به منزله ایهام واژگانی - نام خاص شناخته می‌شود که یکی از دو معنایش معنای قاموسی واژه و معنای دیگرش نام خاص (چناری، ۱۳۸۲، ص.۱۲۸) باشد. در نمونه ۴۷ «عزیزه» و در نمونه ۱۸ «یادگار» هم نام فرد متوفی و هم معنای قاموسی واژه مدنظر بوده است.

۴-۲-۵. حذف و جانشینی

حذف لفظی برای پرهیز از تکرار و ایجاد ایجاز به کار می‌رود و به دلیل وجود لفظ مشابه خلأ در دریافت معنا ایجاد نمی‌شود (دانشگر، ۱۳۹۵، ص.۷۵). در گورنوشته‌های زیر خواننده با توجه به متن پی می‌برد که متوفی پدر بوده نه مادر، چراکه گاه در برخی گورنوشته‌ها یک شعر تکرار شده بوده، ولی به جای واژه مادر در زبان ترکی یا فارسی واژه پدر، برادر جانشین شده بود.

۵۴) هر بیر اولاده شرف شهرت شئی آتادی / باشا تاج قبله فرح بخت سلیمان آتادی / حرمتین ساخلا گینان دائم بو عالمده انون(حذف) / چون کی دنیایه سنی بخش اتین انسان آتادی. ۳۴

در حذف معنوی خواننده می‌کوشد از روی سیاق کلام بخش حذف شده را دریابد (دانشگر، ۱۳۹۵، ص.۷۵). مانند گورنوشته ۵۵ که در آن ضمیر آنان به شهدا اشاره دارد. ۵۵) خوشا آنان که با عزت ز گیتی / بساط خویش برچیدند و رفتند / ز کالاهای این آشفته بازار / شهادت را پسندیدند و رفتند (پورحاجی محمدی، وفات ۱۳۶۴).

۴-۲-۶. حُسن تعبیر و اغراق

اغراق در گورنوشته حسن تعبیری است که مبنای مذهبی دارد و هدف آن نه تنها ستایش متوفی، بلکه بزرگ جلوه دادن مرگ است (Crespo-Fernández, 2007, p.12). در نمونه ۵۶ بعد از فوت پدر تمام دنیا برای بازماندگان مانند خرابه‌های شام شده است. در نمونه ۵۹ فرزندان مادر خود را سرور تمام مادران تلقی می‌کنند.

۵۶ عزیز آتا گلدوخ سنی یوخلیخ / بیرده یاتاخ قنجاغندا یوخلیخ/یامان یرده گون دوندی آخشام اولدی / دنیا بیزه خرابه شام اولدی^{۳۵} (یوسف، وفات ۱۳۷۵).

۵۷ رفتی و آتش زدی بر جسم و جانم ای پدر / گشته تاریک از فراقت آشیانم ای پدر / چون بیاد آرم محبت‌های تو / می‌رود از کف برون تاب و توانم ای پدر (افشارپور، وفات ۱۳۷۱).

۵۸ قوروماز گوز یاشیمیز بیر گجه سنسیز آنا جان / نجه راحت یاتیسان هر گجه بیز سیز آنا جان^{۳۶} (بیرقی، وفات ۱۳۸۰).

۵۹ رهگذر آهسته رو اینجا مزار مادر است / در جمیع مادران روزگار او سرور است / پاره جان و تن است این خفته در خاک سیاه / تا ابد چشمان من در انتظار مادر است / (عالی، وفات ۱۳۹۳).

۵. نتیجه

تحقیق حاضر با بهره‌گیری از ابزارهای کلان و خرد گفتمانی به تحلیل محتوای گورنوشته‌های تبریز پرداخت. نتایج حاکی از آن بود که گورنوشته‌های تبریز از ابزارهای کلان همچون هویت و زیرمجموعه‌های آن اعم از هویت فردی، شغلی، خویشاوندی، فرهنگی و مذهبی بهره می‌جویند. این یافته خود هم‌راستا با

یافته‌های مطالعات خارجی پژوهشگرانی همچون مای‌توم (1994)، ام‌سی‌گیر (2008) و واجیتا (2017, 2020) است که به چنین مضامینی در گورنوشته‌ها اشاره کرده بودند. از نظر زبان به‌کاررفته در گورنوشته‌های تبریز، نتایج به‌دست آمده هم‌راستا با یافته‌های زندی و همکاران (۱۳۹۰) درمورد خودرورنوشته‌های تهران و اردبیل، فامیان و کلاهدوز (۱۳۹۵) الگوهای زبانی به‌کاررفته در مراکز کسب و کار تبریز است، زیرا در هردوی این مطالعات زبان ترکی حضور کم‌رنگ‌تری داشت. براساس داده‌های تحقیق حاضر، خانواده‌ها در انتخاب متن گورنوشته‌ها محتاط هستند و به‌منظور گرامی داشتن وفات عزیزشان و گذاشتن تأثیری ماندگار از ذکر نوع بیماری در گورنوشته خودداری می‌کنند.

به‌نظر می‌رسد عدم برگزاری مراسم ترحیم به‌دلیل شیوع کرونا از اهمیت گورنوشته و نوآوری آن به‌خصوص در بخش شعر ترحیم کاسته است و گاه بستگان متوفی از قبور مجاور شعری را برای درج در گورنوشته انتخاب می‌کنند. یکی از دلایل این موضوع می‌تواند بهره‌گیری بستگان و نزدیکان فرد متوفی از فضای مجازی برای ابراز غم و اندوه‌شان باشد و هنر زبانی و کلامی خود را درمورد عزیز ازدست رفته‌شان به نحوه دیگری با نزدیکان خود به اشتراک بگذارند که بررسی این مورد در حیطه پژوهش حاضر نمی‌گنجد و مجال دیگری می‌طلبد.

پی‌نوشت‌ها

1. Mytum
2. Jenkins
3. McGeer
4. Saidi
5. Vajta
6. Foster

دوماهنامه فرهنگ و ادبیات عامه _____ سال ۹، شماره ۴۰، مهر و آبان ۱۴۰۰

۷. عمری بی‌وفقه تلاش کرد و زندگی پررنج موهایش را سفید کرد/ عمری تلاش کرد، پیر شد، آرزو به دل ماند و ازدنیا رفت.

۸. خودت رفتی و یادت در خاطرمان باقی ماند/ حسرت به دل رفتی پدر جان/ در حسرتت یک پسر و سه دخترت از تو به یادگار ماند.

۹. مادر بزرگ چه شیرین سخن بودی/ همانند گلی در این گلستان بودی/ چطور می‌توانم خوبی‌هایت را از یاد ببرم/ تو خود ایلی در میان سکونتگاه خوبی‌ها بودی.

۱۰. ای وای مادرم، مادر وفاداری که به خاک سپردمت/ در طول عمرت شاد زندگی نکردی ای مادر وفادار من/ در مقابل هیچ کسی سفره غم و اندوه خود را باز نکردی/ دردت را با خود به گور بردی ای مادر باحیای من.

۱۱. گل محمدی را نتوانستم بچینم / نتوانستم روی پارچهٔ مخملی پهن کنم / زحمت کشیدم پسرم را بزرگ کردم/ ولی افسوس دامادیش را ندیدم.

۱۲. گل مریم پژمرد و بهارمان عزا شد/ گلزار، گلستان و کوی در غم و ماتم فرو رفت/ ای گل، تا عمر دارد باغبان برایت خواهد گریست/ ای گل رفتی و بعد از رفتنت یاشار هم گریان ماند.

13. Clark

۱۴. ای شعیان آل عبا که بر سر مزارم می‌آیید / مرا هم در عزاداری‌های خود شریک کنید/ دست اجل چون من را از مجالس محروم کرد/ از همین جا از شما التماس دعا دارم.

۱۵. جل در طایفهٔ چملی بازی سرنوشت را شروع کرد/ صد افسوس که از طایفهٔ کوراغلو نگارمان رفت/ از نسل محمدخان/ فخر بانوان، یادگارمان رفت.

۱۶. من هم زمانی مثل تو بودم/ هرچقدر هم عمر کنی باز هم مثل من در این خاک دفن خواهی شد.

۱۷. ای رهگذر درنگ کن/ نمی‌گویم برایم اشک بریز/ فقط برای شادی روح پدرم / برو به منزل پدرت و جویای احوالش باش.

۱۸. هر کجا بروی منزل آخر اینجاست/ هرچقدر شب و روز کار کنی باز منزلت اینجاست/ این حرف نصیر را به یادت بسپار/ به هر مقام والایی برسی باز هم منزلت اینجاست.

۱۹. در اینجا پدری جوان آرمیده است/ هنوز در حسرت فرزندانش است، ولی قلبش دیگر نمی‌تپد/ پدرجان چشم به در مانده‌ایم/ رفتی، نیامدی آرزو به دل ماندی.

تحلیل محتوای گورنوشته‌های شهر تبریز.....علی رضاقلی‌فامیان و همکاران

۲۰. این جهان فانی است و بقایی ندارد/ درد جدایی درمان ندارد/ صفای هر منزل مادر است/ بدون مادر منزل صفا ندارد.

۲۱. ابر سیاهی آمد و گلستان را مه فرا گرفت/ دورهمی ما نیز به روز محشر ماند.

۲۲. دست فلک غنچه گل را قبل از شکوفا شدن پژمرد/ قامتش را قبل از قد کشیدن شکست/ آرزویم این بود که روز عروسیت برایت گل بیاورم برادر/ بلند شو و گل‌ها را از دستم بگیر قبل از پژمرده شدن.

۲۳. تو در قلب دست‌های مهربان هستی تو را یک لحظه از یاد نخواهیم برد.

۲۴. غنچه نشدی و گل شدی/ چه زود باز شدی چه زود پژمردی/ بهار نشدی خزان شدی/ چه زود باز شدی چه زود پژمردی.

۲۵. پدر وقتی نیستی پژمرده و بی حال هستم/ اشک می‌ریزم و خون دل می‌خورم/ پدر روزگار نامرد تو را از من گرفت/ مرا زخمی و رنج‌دیده به حال خود رها کرد.

۲۶. روزگار نامرد هرگلی را که زیبا باشد/ گلستان را خزان می‌کند تا آن گل را با خود ببرد/ نمی‌توان مانع چرخ تقدیر شد وقتی که زمانش برسد/ این عادت روزگار است که غنچه بیاورد گل ببرد.

۲۷. تو رفتی و حسرت از دست دادن تو همانند نمکی بر روی زخم من پاشیده شد/ همانند یخی در مقابل ذره ذره دردهایت تو را از پا انداختند.

۲۸. کسی می‌آید، کسی می‌رود، کسی می‌ماند / کسی که می‌رود نمی‌آید، کسی که می‌آید ماندنی نیست و این خود سیر عجیبی است.

۲۹. چشمانم بی تو گریان است و هر لحظه ستاره‌ها را می‌شمرد/ تو جدایی را پسندیدی، اما شب و روز قلم من شرح فراق تو را می‌نویسد و می‌گرید.

۳۰. ای فرزند عزیزم کوه هجران همیشه پر از غم و اندوه است/ بدون تو روزگار سیاه ما به سپیدی نخواهد رفت.

۳۱. ی ابری که در آسمان در حال حرکت هستی/ رنگت رو به سیاهی است و به نظر می‌رسد می‌خواهی بباری/ من از ایل و طایفه خود جدا افتادم تو نیز جدا شو.

۳۲. دیگ می‌گرید و آتش با شعله خود دیگ را می‌گریاند/ در غربت غریبی مرده و گور کن به وقت کندن گور در فراقش گریه می‌کند.

۳۳. عزیزم در باغ شانه بز/ موهایت را باز کن و مجدد شانه بز/ بلبل را به خاطر گل در باغ به دار آویختند.

۳۴. رای هر فرزندی شرف و شهرت پدر است/ تاج سر و قبله پدر است / حرمتش را دائم در این عالم نگهدار/ چون کسی که مسبب به دنیا آمدن توست پدر است.

۳۵. ای پدر عزیز آمدیم تو را ببینیم/ بار دیگر در آغوشت بیاریم و بخواییم / در وقت نامیمونی خورشید غروب کرد/ دنیا برایمان به مثابه خرابه‌های شام شد.

۳۶. مادر جان شبی نیست که اشک از چشمانمان سرازیر نشود/ چگونه می‌توانی هر شب بدون ما راحت بیارامی.

منابع

- آقاگل‌زاده، ف. (۱۳۸۴). کاربرد آموزه‌های زبان‌شناسی نقش‌گرا در تجزیه و تحلیل متون ادبی. *مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی فردوسی مشهد*، ۳۱(۲)، ۱-۲۱.
- آقاگل‌زاده، ف. (۱۳۸۶). تحلیل گفتمان انتقادی و ادبیات. *ادب‌پژوهی*، ۳۱(۲)، ۱۷-۲۷.
- انسان، ن. (۱۳۹۰). بررسی نظام نمادین مرگ در قبرستان بهشت زهراي تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه علم و فرهنگ.
- پورعلویانی، م. (۱۳۸۲). بررسی و مطالعه سنگ‌مزارات مراغه در دوره اسلامی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز.
- پورناصرانی، ر.، و سلیمانی، ن. (۱۳۹۶). تحلیل و مقایسه محتوای سنگ‌نوشته‌های قبور بهشت زهراي تهران در دو دهه با تأکید بر ارزش‌های برجسته. *مطالعات جامعه‌شناسی*، ۱۰(۳۵)، ۱۰۱-۱۲۳.
- چناری، ا. (۱۳۹۲). نگاهی نو به ایهام در بدیع فارسی. *پژوهش‌نامه نقد ادبی و بلاغت*، ۲(۲)، ۱۱۵-۱۳۴.

تحلیل محتوای گورنوشته‌های شهر تبریز.....علی رضاقلی فامیان و همکاران

دانشگر، آ. (۱۳۹۵). بررسی وجوه زیبایی‌شناسی فعل در بوستان. *زیبایی‌شناسی ادبی*، ۲۶(۱۳)، ۷۲-۹۰.

ذوالفقاری، ح. (۱۳۸۲). هویت ایرانی و دینی در ضرب‌المثل‌های فارسی. *مطالعات ملی*، ۳۰، ۲۷-۵۲.

ریسمانیان، م. (۱۳۸۱). آرامستان مشاهیر و بنیاد حکمت عین‌القضات (ره). پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه بین‌المللی امام خمینی.

زندى، ب.، سمایی، س.م.، و شهبازی، م. (۱۳۹۰). بررسی زبان‌شناختی خودرو نوشته‌های تهران و اردبیل. *تحقیقات فرهنگی*، ۴(۴)، ۱۸۵-۲۰۶.

سازمان آرامستان‌های شهرداری تبریز (۱۳۹۳). *مدیریت جهادی کارنامه عملکرد هشت ساله - سازمان آرامستان‌های شهرداری تبریز*. چاپ شهرداری تبریز.

شیرازی، ع. (۱۳۶۴). *تذکره هزار مزار*. به تصحیح عبدالوهاب نورانی وصال. شیراز: انتشارات کتابخانه احمدی.

صفوی، ک. (۱۳۸۳). *درآمدی بر معناشناسی*. تهران: سوره مهر.

صفوی، ک. (۱۳۹۰). *از زبان‌شناسی به ادبیات*. تهران: سوره مهر.

رضاقلی فامیان، ع.، و کلاهدوز محمدی، م. (۱۳۹۵). بررسی الگوهای زبانی در نام‌گذاری مراکز کسب‌وکار شهر تبریز. *مطالعات فرهنگ - ارتباطات*، ۱۷(۳۳)، ۱۰۹-۱۲۵.

فقیری، ا. (۱۳۸۳). *سیری در قبرستان‌های شیراز*. فرهنگ مردم، ۱۱ و ۱۲، ۱۰۶-۱۱۵.
کلاهدوز محمدی، م.، رضاقلی فامیان، ع.، آقاگل‌زاده، ف.، و افراشی، آ. (۱۳۹۸). *چارچوب‌های نحوی و کارکردهای کلامی تقابل واژگانی در زبان فارسی*. *زبان‌پژوهی*، ۱۱(۳۰)، ۱۴۹-۱۷۷.

- کلاهدوز محمدی، م. (۱۳۹۴). بررسی زبان‌شناختی سنگ‌نوشته در آرامستان‌های تبریز از دیدگاه فرانتش اندیشگانی و بینافردي در چهارچوب دستور نقش‌گرایی نظامند هلیدی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهر.
- مقداری، ص.، و قوم‌دوست نوری، م. (۱۳۹۹). تحلیل میزان علاقه‌مندی و میزان کاربرد اشعار آیینی در گویش سیستانی. فرهنگ و ادبیات عامه، ۱۸(۳۱)، ۱۸۳-۲۰۸.
- محمدیان، م. (۱۳۸۶). بررسی زبان‌شناختی نوشته‌های سنگ مزار در شماری از گورستان‌های تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه الزهرا
- میرهاشمی، س.م.، سارلی، ن.، و ارجمند اینالو، ز. (۱۳۹۷). تحلیل مضمون‌های تعلیمی گلستان بر بنیاد نظریه کنش‌گفتار سرل. پژوهش‌های ادبی، ۱۵(۶۰)، ۱۴۱-۱۷۶.

References

- Aghagolzadeh, F. (2005). Application of functionalist linguistic in the analysis of literary texts. *Journal of School of Humanities University of Mashhad*, 38(149), 1-21.
- Aghagolzadeh, F. (2007). Critical discourse analysis and literature. *Literary Research*, 1(1), 17-27.
- Anderson, K. A., Sielski, C. L., Miles, E. A., & Dunfee, A. V. (2011). Gardens of stone: Searching for evidence of secularization and acceptance of death in grave inscriptions from 1900-2009. *OMEGA: The Journal of Death and Dying*, 63(4), 359-371.
- Chenari, A. (2013). A new look at ambiguity in Persian rhetoric. *Journal of Literary Criticism and Rhetoric*, 2(2), 115-134.
- Clark, A., Johnson, A., & Mathews, D. (2020) The gendered language of gravestones: a comparative study of central and northern Appalachian cemeteries. In S. Brunn & R. Kehrein (eds) *Handbook of the Changing World Language Map*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-02438-3_20
- Cox, R. J., & Day, D. (2011). Stories of a pleasant green space: cemetery records and archives. *Archival Issues*, 33(2), 88-99.
- Crespo-Fernández, E. (2007). Linguistic devices coping with death in Victorian obituaries. *Revista Alicantina de Estudios Ingleses*, 20, 7-21

- Crespo-Fernández, E. (2013). Euphemistic metaphors in English and Spanish epitaphs. A comparative study. *Atlantis. Journal of the Spanish Association of Anglo-American Studies*, 35(2), 99–118.
- Daneshgar, A. (2016). A study of the aesthetic aspects of verbs in Bustan. *Journal of Literary Aesthetics*, 13(26), 72-90.
- Ensan, N. (2011). *The symbolic system of death in Behesht Zahra Cemetery in Tehran*. Master Thesis of the University of Science and Culture.
- Faqiri, A. (2004). Reviewing Shiraz cemeteries. *People's Culture*, 11/12.
- Herat, M. (2014). The final goodbye: the linguistic features of gravestone epitaphs from the nineteenth century to the present. *International Journal of Language Studies*, 8(4), 127-150.
- Jenkins, D. (1971). *The agricultural community in South-west Wales at the turn of the Twentieth century*. University of Wales Press.
- Kolahdooz Mohammadi, M., Reza Gholi Famian, A., Aghagolzadeh, F., & Afrashi, A. (2019). Syntactic frameworks and discourse functions of lexical antonym in Persian language. *Language Research*, 11(30), 149-177.
- Kolahdooz Mohammadi, M. (2015). *A linguistic study of grave inscriptions based on Halliday's experiential and interpersonal meta-functions a case study of Tabriz cemeteries*. Master Thesis of Islamic Azad University, Ahar Branch.
- Lakoff, G. & Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. University of Chicago Press.
- Lakoff, G. & Johnson, M. (2003). *Metaphors we live by*. University of Chicago Press.
- McClymont, K. (2016). That eccentric use of land at the top of the hill: Cemeteries and stories of the city. *Mortality*, 21(4), 378–396.
- McGeer, E. (2015). Time but the impression deeper makes approaches to Canadian Epitaphs of the Great War. *Canadian Military History*, 22(2), Article 3.
- Meghdari, S., & Qovmdoost Nouri, M. (2020). A study on the attitude and use of ritual poem in Sistani Dialect. *Culture and Folk Literature*, 8(31), 183-208.
- Mirhashemi, M., Sarley, N. G., & Arjomand Inalo, Z. (2018). Analysis of Golestan didactic themes based on Searle speech theory. *Literary research*, 15(60), 141-176.

- Mohammadian, M. (2007). *Linguistic study of tombstones in a number of cemeteries in Tehran*. Al-Zahra University Master Thesis.
- Mytum, H. (1994). Language as symbol in churchyard monuments: the use of Welsh in nineteenth- and twentieth-century Pembrokeshire. *World Archaeology*, 26, 252-267.
- Poor Alaviani, M. (2003). *Study of Maragheh tombstones in the Islamic period*. Master Thesis of Islamic Azad University, Central Tehran.
- Pournasrani, R., & Soleimani, N. (2017). The analysis and comparison of the contents of inscriptions of the graves in Behesht-e-Zahra cemetery in Tehran in two decades with the emphasis on outstanding values. *The Journal of Sociology Studies*, 10(35), 101-123.
- Reza Gholi Famian, A. & Kolahdouz Mohammadi, M. (2016). The study of linguistic patterns in shop signs of Tabriz. *Journal of Cultural Studies - Communication*, 17(33), 109-125.
- Rismanian, M. (2002). *The graveyard of celebrities and foundation of Ayn al-Quzat's wisdom*. Master Thesis of Imam Khomeini International University.
- Safavi, K. (2004). *An Introduction to Semantics* (in Farsi). Surah Mehr Publications.
- Safavi, K. (2011). *Linguistics to literature* (in Farsi). Surah Mehr Publications.
- Saidi, U. (2015) *What language do the dead speak? Of inscriptions on selected Shona tombstones*. Unpublished article.
- Shirazi, I. (1985). *Tazkereh Hazar Mazar* (edited by Abdul Wahab Nourani Vesal). Ahmadi Library Publications.
- Tabriz Municipality's Organization for Cemeteries. (2014). *Jihadi management eight-year performance record*. Printed by Tabriz Municipality.
- Vajta, K. (2017). Gravestones speak – but in which language? Epitaphs as mirrors of language shifts and identities in Alsace. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*. DOI: 10.1080/01434632.2017.1321652
- Vajta, K. (2020). Identity beyond death: messages and meanings in Alsatian cemeteries. *Mortality*. DOI: 10.1080/13576275.2020.1715360
- Zandi, B, Samaei, S., & Shahbazi, M. (2011). A linguistic study of bumper stickers in Tehran and Ardabil. *Journal of Iran Cultural Research*, 4(4), 85-206.
- Zolfiqari, H. (2003). Iranian and religious identity in Persian proverbs. *The Journal of National Studies*, 30, 27-52.